

АЛИАНО–БЕКТАШИЙСКИ ЗАВИЕТА В ИЗТОЧНИТЕ РОДОПИ (XV–XVI ВЕК)

Айше Каяпнар

ALLEVI–BEKTASHI ZAVIYES IN THE EASTERN RHODOPE (XVTH–XVITH CENTURIES)

Ayshe Kayapanar

Abstract: *Thrace is the first Balkan region occupied by the Ottomans and has preserved several dervish cloisters from the early Ottoman period. The most important of them are those of Seyid Ali Sultan (or Kizil Deli), Otman Baba and Yapmur Baba, located in the districts of Dimotika, Kurdzhali and Haskovo. All of them are representatives of the Bektashi tradition in the Balkans. Omer Lutfi Barkan calls them “dervishes-colonizers”, spiritually leading the Ottoman conquest of the Balkans, and becoming spiritual pioneers of Islam in the Balkan lands.*

Although there are some investigations of these zaviyes that partially illuminate their history, no detailed studies have been made in order to analyze their development in comparative perspective. The purpose of this study is to collect and examine data from the Ottoman registers in the XVth and XVIth centuries, and to elucidate further their early history.

Key words: *Balkans, Ottoman Empire, Bulgaria, Greece, Thrace, Eastern Rhodopes, Zaviyes, Bektashi.*

Увод

Въпреки че крепостите Цимпе и Галиполи са завладяни през периода 1352–1354 г., завладяването на Тракия от османските турци се реализира за период от около 35 години. Под термина „Тракия“ трябва да се разбира една географска област, днес разделена на три части и включена в границите на три държави. Първата част се нарича Западна Тракия, която днес е включена в границите на Гърция, втората част представлява Източна Тракия и е част от територията на Турция, докато третата част, обхващаща Северна Тракия, се намира в Южна България. Северна или Горна Тракия обхваща районите на Пловдив, Стара Загора, Нова Загора, Хасково, Кърджали, Ямбол и Сливен. След завладяването на Галиполи османците напредват по систематичен начин по тракийска територия, като последователно са завладяни крепостите Од Гьонлек, Конур, Батнос, Чорлу, Мисини, Бургос, Димотика, Кешан и Бабаески. След това се насочват към Ипсала и Одрин. По-късно завоевателните ходове следват две дестинации, като, от една страна, те се насочват към Комотини и

Сироз, а от друга – към Стара Загора, Нова Загора и Пловдив [Öztürk, N. 2013, ss. 66–87; **Кауаринар, А.** 2015, ss. 619–635; **Ersal, M.** 2016, ss. 9–25]. Същевременно завладяват и Източните Родопи. Завладяването на Тракия започва при царуването на султан Орхан (1324–1362) и завършва към края на царуването на султан Мурад I (1362–1389). Паралелно на завладяването на земите, разположени върху двете крайбрежия на река Марица, там се установява османското административно устройство. Районите на Галиполи, Одрин, Черномен, Солун, Пловдив се оформят като санджаци/ливи, които, от своя страна, се подразделят на по-малки административни единици, т.е. кази или нахии. Източните Родопи също се включват в новообразуваните се санджаци като Черномен и Одрин. С обособяването на административните единици от Анадола към Тракия идват и първите духовни водачи, като Къзъл Дели, Ягмур Баба и Отман Баба. Изследването на географското разположение на тези завиета позволява да се установи, че те са включени административно в нахията/казата Хаскъой (Хасково) на ливата Чирмен (Черномен) и в нахията/казата Димотика на ливата Одрин. Тези три завиета според изследванията, направени от Мехмед Ерсал, представляват завиета от бекташийски характер [Ersal, M. 2015, ss. 236–241, 245–256].

Завието на Къзъл Дели Султан днес се намира в Гърция, в района на Димотика, близо до село Руса (на турски Рушенлер). От друга страна, завието на Отман Баба се приема погрешно за идентично със завието на Осман Баба, което днес се намира на юг от Хасково, в махала Текето на село Тракиец. Изхождайки от данните, които османските извори дават, завието на Отман Баба трябва да е някъде на юг от Харманли или по-скоро някъде по на югоизток от мястото на Осман Баба. В едно по-ранно изследване бяхме стигнали до извода, че завието на Отман Баба би трябвало да е в близост до село Надежден (в османския текст се чете като Хаджи Хюсеин или Хаджи Хасан Къшласъ) в община Харманли (Хасковска област), но нашият извод не беше подкрепен от други извори освен от османските данъчни регистри и разказа на Евлия Челеби [Кауаринар, А., Кауаринар, L. 2010, ss. 110–112]. Завието на Ягмур Баба се намира в село Дъждовник, спадащо към община Крумовград (Кърджалийска област). Изворите описват и трите завиета като близко разположени до планината Танръдаг, на юг от планината или точно в самата нея. Къзъл Дели Султан получава селата Бююк Виран, Търфъллъ и Даръбюкю, намиращи се в Танръдаг като мюлковии села. Според велаётнамето Отман Баба е дошъл до Улудере/Олу дере (Харманлийска река), която се намира на юг от Хасково, в полите на планината Танръдаг. Завието на Ягмур Баба се описва близо до село Велед-и Даг Ери, което е разположено в Танръдаг. Коя е тази планина, наречена Танръдаг, в османските данъчни регистри? Както може да се разбере от описаното дотук, триъгълният участък, очертан от месторазположението на трите гореспоменати завиета, се намира в планината Танръдаг. От друга страна, в един от османските

данъчни регистри от XV век се описва пътят към Хасково, който минава през Танръдаг покрай реката Арда [МС О. 89, с. 19 b].

Освен гореспоменатите три завета в този район има и други, които вероятно са в духовна връзка с Къзъл Дели Султан. Става въпрос за заветата на Хасан Баба, Ахад Баба, Елмалъ Баба и Осман Баба. Според един османски данъчен регистър завето на Хасан Баба, син на Ягмур Баба, е разположено в полите на Танръдаг, в близост до реката Перперек и село Богажъкль [ТТ 50, с. 133]. Реката Перперек представлява ръкав на река Арда. Днес местата, където са разположени заветата и тюрбетата на Хасан Баба, Ягмур Баба, Осман Баба и Къзъл Дели Султан, са известни. След като се анализира всичко, което се знае за тези места, може да се каже, че те са разположени в Танръдаг, т.е. в източната част на Родопите, ограничена на север от Хасково, на юг от линията Димотика–Комотини, на изток от река Марица и на запад от река Места.

Завето на Хасан Баба днес се намира в село Бащино (Хасан Бабалар) в община Кърджали. Завето Ахад Баба пък се намира в село Постник, община Момчилград, Кърджалийска област. Елмалъ Баба е в село Биволяне (Мандаджълар), отново в община Момчилград. Осман Баба се намира в махалата Теке, до село Тракиец, община Хасково. Всички завета, споменати дотук, са построени върху земите, завладени от султан Мурад I (1362–1389). Според салнамето на Одринския вилает от 1891–1892 г. султан Мурад I ги дарил от името на дъщеря си Хатидже Султан на Ахад Баба, Ягмур Баба и Сейид Мехмед Баба [Edirne Salnamesi, 1310, s. 451]. Върху заветата на Ахад Баба и Ягмур Баба ще се спрем по-долу в текста и ще се опитаме да анализираме данните, извлечени от османските данъчни регистри.

Като цяло може да се подчертае, че целта на настоящото изследване е да се съберат данните от османските регистри, отнасящи се за XV и XVI век, да се анализират и да се направи опит за изясняване ролята на тези духовни личности, наречени от Баркан турски дервиши колонизатори за региона Диметока – Хасково [Barkan, Ö. L. 1942, ss. 279–386]. Основните извори, на които се базира това изследване, са османските регистри за ливите Чирмен и Едирне от XV и XVI век. Най-старият от тях датира от 1455 г., а най-късният е от 1573 г. На името на Къзъл Дели Султан и Отман Баба са съставени велаетнамета, които са публикувани днес на латиница [Noyan, B. 1999; Kılıç, F., Arslan, M., Bülbül, T. 2007]. Данните в регистрите позволяват героите на тези велаетнамета да се превърнат в реално съществуващи личности.

I. Данни в османските регистри за завето на Къзъл Дели Султан

Една голяма част от познанията за Сейди Али Султан, или познат още с името Къзъл Дели Султан, дължим на велаетнамето му [Noyan, B. 1999, s. 3, 13–15, 32]. Чрез изследването на хронологическото развитие на събитията, описани във велаетнамето, достигаме до извода, че Сейди Али Султан е живял по

време на султаната на Орхан (1324–1362), Мурад I (1362–1389) и Баязид I (1389–1402).

Рождената дата на Къзъл Дели е през 1310 г.; като година на смъртта му някои изследователи приемат 1402 г., докато други – 1412 [Noyan, B. 1999, s. 3; Şahin, H. 2009, s. 49]. Според велаётнамето Сейид Али Султан и съратниците му тръгнали от Хорасан и, като дошли в Анадола, посетили даргаха на Хаджъ Бекташ Вели и оттам навлезли в османските владения. Според данните на велаётнамето на Абдал Муса Сейид Али Султан станал негов последовател, след като се запознали в даргаха на Хаджъ Бекташ Вели. Според преданието, Сейид Али Султан е участвал в балканските походи на Гази Умур Бей по заповед на Абдал Муса [Güzel, A. 1999, s. 147; Şahin, H. 2009, s. 49]. По-късно Сейид Али Султан, придружавайки Сюлейман Паша, син на Гази Орхан, преминал в Румелия и се включил в завоеванието на Тракия. Освен това той участва и в завоевателните дейности на османците в Румелия, които достигат до Шумен, Русе и Силистра. Сейид Али Султан се настанява близо до прохода, на брега на река Къзъл Дели, откъдето получава по-късно прякора Къзъл Дели Султан и където построява завието си. Според един документ, изследван от Белдичеану, Сейид Али Султан има духовни връзки със сектата Бабаи [Beldiceanu-Steinherr, I. 1999, pp. 63–64; Bilgili, A. S., Tozlu, S. 2010]. През 1402 г. Баязид I дарява като владение доходите от три села на Сейид Али Султан, а именно Бюйюк Виран, Търфъллу и Даръбюкю [Gökbilgin, M. T. 1952, s. 183; Şahin, H. 2009, s. 49]. След известно време, както се потвърждава от османските данъчни регистри, тези села, дадени като мюлк на Сейид Али Султан, се превръщат във вакъфски. Няма данни за по-късния период от живота на Сейид Али Султан. Данни за завието и вакъфа се намират в османските данъчни регистри. Къзъл Дели е споменат за първи път в регистър от 1455 г. [Beldiceanu-Steinherr, I. 1999, pp. 56, 59, 65–66]. От данните се разбира, че приходите на мезрите Бюйюк Виран, Турфълл (Дърфъллу), Татар Виранъ, Акпънар, Сазлък и Кайъджак/Каяджък принадлежат на вакъфа на Къзъл Дели. Освен това от този запис научаваме, че мезрата Даръбюкю е всъщност мястото, където лежи (почива) Къзъл Дели. Самото Даръбюкю се определя като село и място за кервансарай. Селото Сювари бюкю, което е близо до селото Даръбюкю, е село проход (дербент) и жителите му (неверниците) са задължени да пазят областта на Къзъл Дели [MC O. 89, с. 5, 10; Barkan, Ö. L. 1942, s. 339–340]. В друг регистър от 1485/1486 г. се споменава, че мезрите Бюйюк Виран, Даръбюкю, Турфълл (Дърфъллу) по-рано са били вакъф, но по време на царуването на султан Мехмед II (1451–1481) са превърнати в тимар. По-късно султан Баязид II (1481–1512) заповядва тези места отново да се върнат на споменатия вакъф. По време на царуването на Баязид II синовете на Къзъл Дели, чиито имена са Гюлшехри, Илияс, Билял, Исхак и Синан, владеят унаследения вакъф в качеството си на съдружници (*ber vech-i iştirâk vakf-ı evlâdlık üzere mutasarruf*). По това време

завието на Къзъл Дели Султан служи за приютяване на минавачите или пътуващите (айенде и ревенде). Мезрите Татар Виранъ, Акпънар, Папазлък и Каваджък са сред мюлковете на вакъфа към завието на Къзъл Дели Султан [CDA/BOA, ТТ 20, с. 264; Gökbilgin, M. T. 1952, s. 183; Beldiceanu-Steinherr, I. 1999, pp. 56, 60, 66–68], друг подробен регистър от 1519 г. съдържа подобна информация [CDA/BOA, ТТ 77, с. 251; Beldiceanu-Steinherr, I. 1999, p. 56], докато от регистър, датиран през 1570 г., се научава, че селата Бюйюк Виран, Даръбюкю, Търфъллъ Виранъ са превърнати във вакъф през 1401/1402 при султан Баязид I. Три регистъра, датиращи от 1570 г., съдържат една и съща информация за миналото на вакъфа на Къзъл Дели [BOA, ТТ 470, с. 625; BOA, ТТ 498, с. 605; TKGMA KK 562, с. 126; Beldiceanu-Steinherr, I. 1999, pp. 57, 62–63].

През 1486 г. в завието на Къзъл Дели Султан живеят общо 50 души. Десетина са записани като синове на собственика на вакъфа (evlâd-ı sahib-i vakf). Според регистъра от 1455 г., Къзъл Дели Султан има петима синове, чиито имена са Гюлшехри, Илияс, Билал, Исхак и Синан. В друг регистър за Никополския санджак, съставен в интервала от 1524 до 1550, е регистриран още един син на Къзъл Деде, който се казва Мехмед Деде [ТТ 439, с. 270]. Според регистъра от 1486 г., Къзъл Дели Султан има десет внуци. Броят на дервишите в завието е 40. През 1519 г. в завието на Къзъл Дели Султан живеят 18 дервиши и 16 души от потеклото на собственика на вакъфа. Пак по това време са записани общо 34 души, потомци на Къзъл Дели Султан.

През 1570 г. в завието са записани общо 93 лица, от които 33 са дервиши. Освен това, една група неженени (mücerredân-ı evlâd-ı mezkûrîn) са записани като синове на дервишите, чиито брой е 60. От 1486 до 1570 г. броят на дервишите от 50 се е увеличил на 93. От внуците на Къзъл Дели Султан трима се намират на поста шейх на завието през XVI век. Това са Ахи Еврен и Бахшаиш, синове на Гюлшехри. В списъка на личните имена на дервишите и на внуците на Къзъл Дели Султан фигурират имена като Юсуф, Халил, Хамза, Реджеб, Вели, Мухсин, Ахмед, Давуд, Илияс, Мехмед, Юмер, Иса, Муса, Исхак, Мансур, Хамид, Хасан, Хюсеин, Ибрахим, Искендер, Мустафа, Шабан, Исмаил, Вели, Талиб, Махмуд, Насух, Хъзър, Али, Якуб, Байрям, Мюрсел, които произхождат от ислямската традиция. От друга страна, се срещат имена като Атмаджа, Доган, Севинч, Гювенч, Суягдъ, Кая Бали, Курд, Турак, Кълъч, Базарлу, Оруч, Умурджа, Каялу, Темир, Илбеи, Турсан, които са свързани със средноазиатската тюркска традиция. Имена, комбинирани с кулу и абд като Абдуллах, Абдулваххаб, Али Кулу, Абдюлкадир, Абдъали, Абдуреззак, Абдуррахман, Пир Кулу, Шах Кулу и Имам Кулу, също са в списъка. Хасан, Хюсеин, Джафер, Хъзър, Бекташ, Пири, Вели, Сейди Али са присъщи на алиано-бекташийската традиция и на тези от рода на пророка Мохаммед (Ехли Бейт). Имена, образувани с думата *шах*, като

Шах Кулу и Шах Дост, също трябва да се анализират в рамките на несунитската или хетеродоксалната традиция.

От данните на османските данъчни регистри не може да се пресъздаде духовната и мистичната среда на Сейид Али Султан [Ersal, M. 2015, ss. 242–243]. Те по-скоро позволяват да се получи образът на реално живял човек, който чрез велаетнамето е добил по-абстрактен образ. Освен това велаетнаметата позволяват да се пресъздадат духовните и мистични образи на водачи като Къзъл Дели Султан.

II. Данни в османските регистри за завета на Отман Баба

Османските данъчни регистри от XVI век дават сведения за две завета, вписани в нахията Хаскъой на санджака Чирмен, чиито имена се смесват или се объркват. Въпреки че се намират в близки райони, те са разположени на различни места. При опит за локализация на топонимичните данни, които са споменати в османските регистри върху географска карта, става ясно, че се касае за две различни завета. От друга страна, според османската регистрационна практика, в един и същ регион не могат да бъдат основани две завета под името на един и същ дервиш. Едно от заветата е на Осман Баба, а другото е на Атман/Отман Баба.

Според османските извори завета на Осман Баба е разположено в близост до селата Къркпънар, Айдогмуш (дн. с. Зорница, Хасковско), Бей къой (дн. с. Големанци, Хасковско), Текке Къой (дн. махала Текето до с. Тракиец, Хасковско), Конуш (дн. с. Конуш, Хасковско), Коджаш/Коджашлъ (дн. с. Козлец, Хасковско), Сарнъч пънаръ (дн. с. Сърница, Хасковско) [CDA/BOA, TT 50, с. 130–131; CDA/BOA, TT 370, с. 341; CDA/BOA, TT 385, с. 365–367; CDA/BOA, TT 521, с. 444–446]. Наистина днес тюрбето, известно под името Осман Баба, е в село Текке (дн. махала Текето, Хасковско). Докато завета на Атман Баба/Отман Баба, според османските данъчни регистри се намира в нахията Хаскъой до мястото, наречено Хаджи Хюсеин/Хасан Къшласъ [CDA/BOA, TT 50, с. 134; CDA/BOA, TT 370, с. 341; CDA/BOA, TT 385, с. 370; CDA/BOA, TT 521, с. 449]. Според велаетнамето, Отман Баба е дошъл първо в град Визе, оттам е заминал за Одрин и по-късно е пристигнал в Чирмен. Оттам отишъл в Татаркъой, след което преминал планината Ефрам и пристигнал в Кадъкъой (вероятно Долно Съдиево, Хасковско). За известно време пребивавал в село Кадъкъой, след което продължил на юг от Хасково до Харманлийска река (Улудере) и достигнал село Акпънар (вероятно става въпрос за с. Бял Кладенец) [Kılıç, F., Arslan, M., Bülbül, T. 2007, s. 261; Şahin, H. 2007, ss. 6–8]. Според данните на велаетнамето на запад от с. Акпънар се намира Хъзър Иляс Тепе, на юг от селото са разположени Танръ Тепе и Евлия Тепе. Танръ Тепе е по-големият връх, а Евлия Тепе е по-малкият. Един ден Отман Баба кани на събор в близост до връх Хъзър Иляс всичките си послушници абдали и орга-

низира „джем“ (cem) [Kılıç, F., Arslan, M., Bülbül, T. 2007, s. 261]. След смъртта си Отман Баба е погребан на юг от Хъзър Иляс Тепе на открито място, където духа североизточен вятър [Kılıç, F., Arslan, M., Bülbül, T. 2007, s. 270]. От това описание, предадено от велаётнамето, ако приемем Улудере за отправна точка, ще стигнем до извода, че полето на действие на Отман Баба обхваща региона между Акпънар и Харманли. Но ако вземем за отправна точка Хъзър Иляс Тепе, тогава можем да заключим, че мястото на движение на Отман Баба се намира между с. Акпънар (Бял Извор) близо до Егридере (дн. Ардино) и връх Хъзър Иляс (дн. Свети Илия). Ако приемем, че Отман Баба пристига в областта през Одрин и Черномен, както и описанието за вакъфа на завието на Отман Баба, тогава можем да заключим, че Отман Баба се движи в областта между Кърджали и Харманли. Селото Акпънар, което се намира в тази област, е разположено на еднакво разстояние от с. Илясча (Тракиец), където е завието на Осман Баба, и махалата Хаджъ Хюсеин (Надежден)/Хаджъ Хюсеин Къшласъ, където би трябвало да се е установил Отман Баба. От друга страна, името на местността може да се разчете като Хаджъ Хасан Къшласъ, което място към момента не може да се локализира. Отново от велаётнамето на Отман Баба научаваме, че той е основал вероятно друго завие в село Текке (Оброчище), близо до Варна. Това място по-късно е известно под името Акязълъ Ибрахим Баба. Може да се предположи, че наименованието Акязълъ произхожда от името на местността Акязълъ, близо до Хаскъой (Хасково) [Kayapınar, A., Kayapınar, L. 2010, ss. 110–116].

М. Тюркер Аджароглу, без да цитира своя извор, пише, че завието на Отман Баба се намира на хълма Хъзър Иляс, до село Акпънар (дн. Бял Кладенец), и че днес местните жители посещават там неговото тюрбе [Acaroğlu, M. T. 2006, s. 419]. Въпреки че в тюрбето в махала Текето до село Тракиец има два надписа, от които единият принадлежи на Отман Баба, а другият – на Осман Баба, може със сигурност да се каже, че става въпрос за две различни лица [Венедикова, К. 2006, с. 86–87]. Моето предположение е, че надписът на Отман Баба се намира съвсем случайно тук. Според мен Отман Баба и Осман Баба се смесват като персонажи и се мисли, че се касае за един и същ човек. Освен това Осман не е предпочитано име от алиано-бекташиите и според съвременното схващане не може да има дервиш на име Осман. И тъй като съществуват два надписа на името на Осман и Отман, то би било по-правдоподобно да се мисли, че става въпрос за един и същ персонаж, който по-вероятно се казва Отман, а не Осман. Едно от обясненията за смесването на тези персонажи е, че това се дължи на двата надписа, които съществуват днес в тюрбето до село Тракиец. Вероятно надписът на името на Отман Баба е поставен по-късно на мястото, където се намира днес. Вероятно той е намерен някъде в района и е поставен тук. Според Венедикова гробът на Отман Баба днес се знае. Той се намира между селата Конуш и Тракиец, т.е. съвсем близо до махалата Текке,

където се намира тюрбето на Осман Баба [Венедикова, К. 2017, с. 326–327]. При това положение може да се допусне, че и самото завие на Отман Баба е било разположено между селата Конуш и Тракиец, точно там, където се намира и гробът му. Това всъщност подкрепя гореказаното обяснение за наличието на два надписа върху вратата на тюрбето на Осман Баба.

Другото обяснение е, че култът към тези духовни лица през неизвестен период от историческото минало се е смесил. В документ от XIX век се споменава имуществото на текето/завието на Осман Баба, заедно с текето/завието на Али Баба, намиращи се в казата Хаскьой-Узунджаабад (Хаскьой-Узунджово) на ливата Чирмен [CDA/BOA, MAD 8252, с. 18, 41]. Докато в същия регистър Отман Баба изобщо не е споменат.

Изследването и сравнението на османските данъчни регистри от XVI век показват, че завието на Отман Баба е по-малко от това на Осман Баба. Османски данъчни регистри от XV век, споменаващи Отман Баба, не съществуват. Но има четири регистра от XVI век, които дават информация за Отман Баба. Става въпрос за ТТ 50 от 1515 г., ТТ 370 от 1530 г., ТТ 385 от 1541 г. и ТТ 521 от 1572 г., запазени в османския архив в Истанбул. Първата информация за съществуването на завието на Отман Баба през XV век се среща в регистър ТТ 50 от 1515 г. Според неговите данни, по времето на султан Баязид II, на 23 ноември 1481 г. (1 шеввал 886 според Хиджра) на завието на Отман Баба е издадена свещена заповед, според която е забранено да се искат от него овце за курбан. Същата заповед е подновена по времето на султан Селим I и е дадена на синовете на Отман Баба [CDA/BOA, ТТ 50, с. 134]. Според бележка в регистъра от 1530 г. Отман Баба получава като собственост някои пустеещи места, които не принадлежат на никого. В тази бележка Отман Баба е записан и под името Осман Баба. По същото време завието на Осман Баба, което се е запазило до наши дни, е записано след завието на Отман Баба [CDA/BOA, ТТ 370, с. 341; Кауаринар, А., Кауаринар, Л. 2010, с. 102]. Вероятно писарят или преписвачът, под влиянието на записа на името Осман Баба, чието произношение прилича на името на Отман Баба, се е объркал и е записал Отман Баба като Осман Баба. Необходимо е да подчертаем, че в една и съща бележка относно завието на Отман Баба фигурира както името Отман, така и името Осман. Гореспоменатите от нас географски обяснения за разположението на двете завиета показват, че те се намират на различни места. Това смесване на имената, което се открива в описа от 1530 г., не се среща в други османски документи. Според друг османски подробен регистър от 1541 г. привилегията, призната на завието на Отман Баба от Баязид II (1481–1512) и от Селим I (1512–1520), е подновена от Сюлейман Великолепни (1520–1566) [CDA/BOA, ТТ 385, с. 370]. Също така в регистър от 1572 г., т.е. от времето на султан Селим II (1566–1574), привилегиите, с които завието е удостоено по-рано, се подновяват. След като се изследват регистрационните данни от XVI век може да се констатира, че броят на дервишите,

които обитават завиеето на Отман Баба от началото до края на века, нараства. През 1515 г. в него живеят 11, през 1541 г. – 15, а през 1572 г. – 19 дервиши. През XVI век само един дервиш е споменат с бащино име Абдуллах. Изследването на личните имена на дервишите, обитаващи завиеето на Отман Баба, според регистровите данни от XVI век позволява да се установи, че между тях фигурират лица от рода или от антуража на Отман Баба. Дервишите Деде Бали и Тирбудах са синове на Отман Баба. Искендер е атък – освободен роб на Отман Баба. Личните имена, които носят дервишите – Абдуллах, Джафер, Ферхад, Хайреддин, Хюсеин, Мухиб, Мюстеджаб, Несими, са от персийски или арабски произход. Имената Джафер и Хюсеин са присъщи на Ехл-и Бейт, т.е. на семейството на пророка Мохаммед. Лични имена като Тирбудах, Деде Бали, Доганджъ, Коджалджа, Кюпели Деде, Атман/Атаман/Отман, Гьондер са от турски произход. В списъка на дервишите, обитаващи завиеето през 1541 г., наличието на Шейх Къзъл Дели и на неговия син ни кара да мислим, че става въпрос за хора, които принадлежат на рода на Къзъл Дели Султан. Останалите имена, които фигурират в списъка от 1541 г., са Вели, Хюдаверди, Меми Деде, Хамза Деде, Али, Хасан, Неби, Мехмед, Муаддил, Муса, Несими, Шабан и Савар. Сред бащините имена на дервишите привличат вниманието имена като Абдуллах, Айас, Бахар, Джафер, Хасан, Иляс, Назар, Къзъл Дели, Несими. Айас, Савар, Къзъл Дели и Меми, които са от турски произход и са свързани с турската ономастична традиция. Вели, Хасан, Хамза, Джафер, Шабан, Муса, Хюдаверди и Назар са свързани с ислямската или алиано-бекташийската традиция [Uyar, G. 2008, s. 663–688]. В данъчния регистър от 1572 г. се срещат както имена, подобни на цитираните, така и по-различни. Отново се срещат имената Али, Джафер, Хамза, Хасан, Хюсеин, присъщи за Ехл-и Бейт. Турак, Айас, Умур, Бали, Арслан, Чърак са от турски произход. Имена като Бахар, Нури, Вели, Неби, Несими, Хюдаверди са от арабски или персийски произход и са често срещани в бекташийската традиция [Kayapınar, A. 2010, ss. 143–163].

Данните, които предлагат османските данъчни регистри, превръщат образа на Отман Баба, очертан от велаётнамето му, в реално съществуваща личност. Все пак трябва да се отбележи, че тези регистри не дават никаква представа за култа към Отман Баба или по-точно за харизматичния духовен лидер и неговите духовни възгледи [Ersal, M. 2015, ss. 242–243]. За пресъздаване на духовния профил на Отман Баба, атмосферата, породена от велаётнамето, е много по-важна [Kılıç, F., Arslan, M., Bülbül, T. 2007]. Отман Баба и абдалите му се възприемат като представители на едно мистично движение/учение, което обхваща различни групи – бекташии, салтъки, шуджаи, едхеми и други несунитски елементи. Последователите на Отман Баба преминават към бекташийството вероятно след неговата смърт, поради някои събития, които се случват по времето на султан Баязид II [Yurtoğlu, G. 2016, ss. 144–147].

III. Данни в османските регистри за завиеето на Ягмур Баба

Старото име на кърджалийското село Дъждовник е Ягмур Баба. Селото вероятно е основано около завиеето на Ягмур Баба [Mikov, L. 2008, s. 114]. Завиеето на Ягмур Баба е едно от завиеетата, които се намират в тесни връзки, както със завиеетата на Ахад Баба и Елмалъ Баба, така също и с Къзъл Дели Султан. Ягмур Баба не се споменава в османските данъчни регистри от XV век, но завиеето на Ягмур Баба е вписано в почти всички данъчни регистри от XVI век. Това са регистрите ТТ 50, ТТ 77, ТТ 370, ТТ 470 и ТТ 498. Ягмур Баба е живял по времето на султан Баязид II (1481–1512) [Венедикова, К. 2009, с. 401]. Първите данни за него се срещат в подробния регистър ТТ 50 на Чирменски санджак от 1515 г. където самият Ягмур Баба не е директно споменат, по-скоро става въпрос за Хасан Баба, син на Ягмур Баба [CDA/BOA, ТТ 50, s. 133]. В друг подробен регистър с номер ТТ 77 за Одринския санджак от 1519 г. Ягмур Баба отново се споменава, но по повод завиеето на Карлъ Баба, син на Ягмур Баба [CDA/BOA, ТТ 77, с. 292]. Оттук се подразбира, че става въпрос за двама синове на Ягмур Баба. Днес завиеето на Хасан Баба, син на Ягмур Баба, продължава да съществува под името Хасан Баба. Докато завиеето на Карлъ Баба, син на Ягмур Баба, днес е известно под името Ягмур Баба.

Османските регистри от XVI век позволяват да се установи, че Ягмур Баба има двама синове Хасан и Карлъ. Завиеето на Хасан Баба, син на Ягмур Баба, както ще видим по-долу, е основано близо до село Богаджъкль (Бойаджъкль, дн. с. Звиница, област Кърджали) и е достигнало до нас под името Хасан Баба. Завиеето, основаано от самия Ягмур Баба, по време на султаната на Баязид II (1481–1512), било унаследено от сина му Карлъ. Но самото завие продължава да се назовава с името Ягмур Баба и достига до наши дни под това име. Днес тюрбето на Ягмур Баба се намира в махалата Текето на село Дъждовник. Понякога името на Ягмур Баба се разчита като Тимур Баба. Срещаме го не като Ягмур, а като Тимур Баба в известната статия на Л. Ю. Баркан за вакъфите [Barkan, Ö. L. 1942, s. 340]. Т. М. Гьокбилгин го споменава като Ягмур Баба [Gökbilgin, M. T. 1952, s. 456]. В Румели мухасебе дефтери ТТ 370 от 1530 г. начинът на изписване името на светеца дава възможност за разчитането му като Тимур (Timur) تيمور, а не като Ягмур. Но в останалите регистри от XVI век името ясно е изписано като Ягмур (Yarmur, يارمور) [CDA/BOA, ТТ 77, с. 292; CDA/BOA, ТТ 370, с. 40; CDA/BOA ТТ 470, с. 631; CDA/BOA, ТТ 498, с. 611]. Не се знае кога точно е основано завиеето на Ягмур Баба. В изследване, направено през 2015 г., се заключава, че щом Ягмур Баба е живял по времето на султан Баязид II (1481–1512), то би трябвало завиеето му да е основано към средата на XV век [Küçükdağ, Y., Değerli, A., Şahin, B. 2015, s. 143]. Но като се помисли, че султанатът на Баязид II обхваща периода от 1481 до 1512 г., който съвпада с последната четвърт на XV и началото на XVI век, това предположение не може да бъде вярно. Според салнамето от 1892 г. Ягмур Баба е живял по времето на Мурад I (1361/1362–1389). За съжаление обаче, други сведения,

подкрепящи тази информация, не съществуват. Единствената информация, която се потвърждава и от османските регистри от XVI век, е, че завиеето на Ягмур Баба е основано в Източните Родопи, известни през османския период като Танръдаг, близо до село Велед-и Даг Ери [CDA/BOA, ТТ 77, с. 292; CDA/BOA, ТТ 370, с. 40; CDA/BOA, ТТ 470, с. 631; CDA/BOA, ТТ 498, с. 611]. Селото Велед-и Даг Ери се среща във вакъфски регистър от 1485/1486 г., описващ ливата Едирне. По това време селото принадлежи към тимара на спахията Али, син на Кара Касъм Солак. Въпреки че този регистър представлява опис на вакъфи, завиеето на Ягмур Баба и неговият вакъф не са споменати. Вероятно по времето все още не е основано или пък по някаква причина не е регистрирано [CDA/BOA, ТТ 20, с. 235]. То вероятно е основано в края на XV век или в началото на XVI век. През 1519 г. завиеето е споменато, но все още не става дума за неговия вакъф. От записаното в регистъра от 1519 г. се разбира, че мезрата Гръбниче/Гърлениче е дадена на Ягмур Баба като собственост [CDA/BOA, ТТ 77, с. 292]. Името на мезрата понякога е разчитано като Араплъджа, а друг път – Арънч [Gökbilgin, M. T. 1952, s. 456; Küçükdağ, Y., Değerli, A., Şahin, B. 2015, ss. 120–121]. Но ако се вземат под внимание диакритичните точки в записа на името на мезрата, смятаме, че разчитането му като Гръбниче/Гърлениче (Gribniçe: ; Girleniçe:) е по-правилно. Вероятно става въпрос за място, съществувало преди османците да завземат района. И тъй като става въпрос за празно, пустеещо място, мезрата е дадена на Ягмур Баба с цел да бъде заселена. През 1519 г. в нея отседнали трима дервиши – Чакмак Деде, Аджем Мехмед и Базарлу. Приходът на завиеето през този период е общо 200 акчета [CDA/BOA, ТТ 77, с. 292].

Подобни сведения за завиеето на Ягмур Баба се дават и в регистъра, датиран от 1530 г. Броят на дервишите през този период е 35 [CDA/BOA, ТТ 370, с. 40]. Тук трябва да се подчертае, че в периода от 1519 до 1530 г. Гръбниче/Гърлениче е мезра, а в описа от 1542 г. тя вече е със статут на село [CDA/BOA, ТТ 77, с. 292; CDA/BOA, ТТ 370, с. 40; CDA/BOA, ТТ 470, с. 631; TKGMA KK 562, с. 129; Gökbilgin, M. T. 1952, s. 456]. Вакъфът към завиеето е вписан за първи път през 1568 г. От описа се разбира, че вакъфът е владян от наследниците на Ягмур Баба [CDA/BOA, ТТ 470, с. 631]. В края на XVI век в завиеето живеят 10 дервиши, от които Абдуллах Несими и Али Яхя са обозначени като евляд/потомци на Ягмур Баба [CDA/BOA, ТТ 498, с. 611; CDA/BOA, ТТ 470, с. 631]. Освен това пак за същия период е отбелязано, че три чифлика са получени като имение от внука и правнуците на Ягмур Баба. Става въпрос за сина Чърак на Карлъ, за сина на Абдулхалил, син на Арджак, син на Карлъ и за синовете на Сейран Хаджиб и един друг Сейран, синове на Чърак [CDA/BOA, ТТ 470, с. 631; CDA/BOA, ТТ 498, с. 611]. В османските данъчни регистри от XV и XVI век не се съдържа директна информация за връзката на Ягмур Баба с бекташиството. Но в книгата, наречена Весаик-и Бекташиян (Бекташийски документи) от 1731/1732 г. завиеето на Ягмур Баба е вписано като такава [Değerli, A., Temel, E., Şahin, B. 2015, ss. 120–121; Венедикова, К. 2009, с. 401].

Следователно завието на Ягмур Баба е сред бекташийските завета. Дори трябва да се отбележи, че днес жителите на селото Ягмур Баба са бекташии. Смята се, че и завието на Ягмур (Тимур) Баба е закрито със забраняване дейността на бекташийския орден през XIX век [Bakırcı, N., Türkan, H. K. 2013, ss. 151–152]. Август Викеснел, който през 1847 г. посещава района на завието на Ягмур Баба, потвърждава, че тук се намира тюрбето на Ягмур Баба [Viquesnel, A. 1868, p. 277].

Османските данъчни регистри от XV–XVI век описват завието на Ягмур Баба в близост до селото Велед-и Даг Ери, което е разположено в границите на казата Диметока. Според регистриите дервишите на завието на Ягмур Баба са освободени от десятък и саларие. Прави впечатление, че дервишите, които живеят в завието на Ягмур Баба през XVI век, носят както имена, присъщи на ислямската традиция и на Ехл-и Бейт, така и имена, произхождащи от средноазиатската тюркская традиция. Имена като Мехмед, Давуд, Муса, Мустафа, Юсуф са от ислямската традиция, докато Али, Вели, Неби, Хюсеин, Несими са присъщи на Ехл-и Бейт. Алагъоз, Базарлу, Дурмуш и Туруд идват от средноазиатската тюркская традиция.

В салнамето на Едирне (Одрин) от 1892/1893 г. е отбелязано, че Ягмур Баба е погребан в казата Султанйери. Тази каза е обхващала земите на юг от Момчилград. Казата е наречена Султанйери по името на Хатидже Султан, дъщеря на султан Мурад I, който дарил тази земя от нейно име на дервишите Ахад Баба (Евхад), Ягмур Баба и Сейид Мехмед Баба [Edirne Salnamesi, 1310, s. 451]. Днес селото Ягмур Баба, или Ягмурлу, се намира в община Крумовград, област Кърджали, там е и тюрбето на Ягмур Баба. Около тюрбето се намират гробовете на лица, погребани между 1910 и 1974 г. В самото тюрбе има два гроба. Някои изследователи считат, че единият (по-малкият) принадлежи на жена, а другият – на мъж. Според легендите, разказвани в района, тук са погребани брат и сестра или мъж и жена [Mikov, L. 2008, ss. 113–114].

IV. Данни в османските регистри за заветата на Ахад Баба, Елмалъ Баба, Хасан Баба и Осман Баба

1. Ахад Баба

Между заветата, които се намират в каза Диметока, това на Ахад Баба също е във връзка със завието на Къзъл Дели Султан. Подобно на Ягмур Баба и на Сейид Мехмед Баба, Ахад Баба е основал завието си върху землището, което султан Мурад е дарил от името на дъщеря си на споменатите дервиши. Днес завието на Ахад Баба се намира в село Постник, община Момчилград, област Кърджали. Село Постник е известно в османския период под името Текке или Ахад Баба Теккеси. Това село също се намира в границите на каза Диметока. Според османските данъчни регистри от XVI век завието на Ахад

Баба е разположено в село Кая/Каба Армуд. Днес населението на село Постник е алиано-бекташийско. Не са открити османски данъчни регистри или документи, датиращи от XV век, които да споменават за завиеето на Ахад Баба. Четири регистъра от XVI век, запазени в османския архив в Истанбул, дават информация за Ахад Баба. Става въпрос за регистрите ТТ 77 (от 1519 г.), ТТ 370 (от 1530 г.), ТТ 470 (от 1568 г.) и ТТ 498 (от 1570 г.). Тези описи вписват по подобен начин завиеето на Ахад Баба. Според информацията в тях завиеето на Ахад Баба е построено от Малкочоглу в село Кая/Каба Армуд [**Кауаринар, Л.** 2009, ss. 105–116]. Според тези регистри дервишите, които живеели заедно с Ахад Баба в завиеето му, били задължени да се грижат за минавачите, пътниците гости. Също така е подчертано, че завиеето е от типа „евлядлък“, т.е. синовете, внуците, правнуците и т.н. на Ахад Баба могат да го унаследяват. В регистъра от 1519 г., без да е вписано самото завие, се вижда регистрацията на селото Ахад Баба, а жителите му са окачествени като ягджи. В самото село живеят общо 8 души. Измежду тях фигурира Кара Деде, син на Еврен, който вероятно е шейхът на завиеето [**CDA/BOA, ТТ 77**, с. 196]. В регистъра от 1530 г. е вписан само един жител данъкоплатец на селото [**CDA/BOA, ТТ 370**, с. 21]. През 1568 г. жителите на завиеето, които са от потеклото на Ахад Баба, са общо 19, а жителите-данъкоплатци на самото село са общо 31 [**CDA/BOA, ТТ 470**, с. 504]. През 1570 г. потомците на Ахад Баба наброяват 25, а броят на жителите данъкоплатци в селото е отново 31 [**CDA/BOA, ТТ 498**, с. 482].

Според Катерина Венедикова първите сведения за село Ахад Баба са от 1677 г. [**Венедикова, К.** 2009, с. 383]. Всъщност първите данни за селото, вакъфа и завиеето на Ахад Баба се отнасят за 1519 г. Както през 1519, така и през 1570 г. жителите на село Ахад Баба и тези на село Кая/Каба Армуд са мюсюлмани. Нито един от жителите на тези села през този период не е отбелязан с бащиното име Абдуллах, присъщо за новообръщенците в исляма. Може да се предположи, че около завиеето на Ахад Баба се е оформило село Ахад Баба, което вероятно е продължител на село Кая/Каба Армуд. Днешното село Постник е наследник на село Ахад Баба, чието население през XVI век е съставено от турци мюсюлмани. Според регистъра от 1570 г. имената на жителите на селото, които са извън кръга от потеклото на Ахад Баба, са, както следва: Дюния Бали, Абдюлюнус, Тимур Али, Абдуррахман, син на Тимур Али, Тимур Турбали, Неби, син на Турбали, Хюдаверди Касъм, Хасан, син на Касъм, Ине Бейи, брат на Хасан, Курт Дениз, Халил Дениз, Арслан Курт, Баки Мехмед, Емруллах Мехмед, Хюсеин Сейфуллах, Вилайет Сейфуллах, Велед, брат на Вилает, Зейнел Муслихиддин, Юрюян Муслихиддин, Баки Мустафа Арслан, Гази Мустафа, Евхад Мустафа, Исмихан Мустафа, Селман, син на Исмихан, Ислям Евхад, Бекташ Мехмед, Али Бахшаиш, Мустафа, син на Бахшаиш, Хъзър Бали, син на Мустафа, Рахман Али, Али хаймане, Мустафа Бейтюджихан [**CDA/BOA, ТТ 498**, с. 482]. Подобни сведения за завиеето на Ахад Баба се срещат в друг регистър за вакъфи от 1570 г. [**TKGMA KK 562**, с. 66 b].

В едно свое изследване Катерина Венедикова посочва, че в тюрбето на Ахад Баба има байряк, което показва връзката на завието на Ахад Баба с Къзъл Дели Султан. Върху този байряк пише следното: “Asitane-i Kızıl Deli Sultan vakf-ı Pehlivan Alî”. Не се знае кога е направен байрякът и кога е поставен в текето на Ахад Баба. За посочване на връзката между Ахад Баба и Къзъл Дели Султан байрякът е много важен. Предполага се, че той датира от периода XV–XVII век [Венедикова, К. 2009, с. 387–397].

От изследването на личните имена на дервишите, живеещи в завието през XVI век, става ясно, че те са от потеклото на Ахад Баба. Имената на дервишите са от турски, арабски или персийски произход. Имена като Хюсеин, Муса, Али, Ибрахим, Бейтюррахман, Бейтуллах, Химмет, Баезид, Иса, Джюнеид, Евхад, Сейдуллах, Ебул, Мюселлем, Хамза, Касъм, Юнус са присъщи на алиано-бекташийската традиция, от арабски произход, а също така се срещат често и в ислямската традиция. Имена като Рушен, Хюдаверди и Шах Бали са с персийски произход или пък образувани чрез комбинирание на персийски и турски имена. Освен това имената Курт, Малкоч, Тургуд, Турбали, Кулфал, Дост, Барак, Еврен, Кара, Бари, Ягмур, Коркуд, Ташкън, Мердан, Умурджа, Емирза, Турухан са от турски произход [ВОА, ТТ 77, s. 196; ВОА, ТТ 470, s. 504; ВОА, ТТ 498, s. 482].

2. Данни в османските регистри за завието на Елмалъ Баба

Завието на Елмалъ Баба днес се намира в село Биволяне (Мандаджълар), община Момчилград. Цялото население на селото е бекташийско [Mikov, L. 2008, s. 92]. Кой е Елмалъ Баба? Според едно изследване, публикувано през 2015 г., истинското име на Елмалъ Баба е Ебулвефа [Aydin, A. 2015, s. 338]. Катерина Венедикова разказва за надпис от 1791 г. върху една от страните на който фигурира името „Тимурханлъ Елмалъ Баба“. Според Венедикова Елмалъ Баба е дервиш, живял до 1585 г. [Венедикова, К. 2009, с. 384]. Това късно сведение за връзката между Тимурхан и Елмалъ, цитирано от Венедикова, ни наведе на мисълта, че става въпрос за Тимурхан Шейх, който впоследствие започва да се споменава като Елмалъ Баба. Османските данъчни регистри от XV и XVI век съдържат сведения за вакъфа на Тимурхан Шейх. Първият регистър, който свидетелства за него е от 1485/1486 г. с код ТТ 20 и се намира в Държавния архив, Истанбул [Barkan, Ö. L. 1942, ss. 338–339; Gökbilgin, M. T. 1952, ss. 174–175]. Това е регистър, който описва вакъфи в ливата Едирне. Другите регистри, които свидетелстват за вакъфа на Тимурхан Шейх са: ТТ 77 (от 1519 г.), ТТ 370 (от 1530 г.), ТТ 470 (от 1568 г.), ТТ 498 (от 1570/1571 г.).

В регистъра от 1485/1486 г. е вписан вакъфът на Тимурхан Шейх; датиран от времето на Мурад I (1361–1389), но документите за това са изгубени. По времето на Мехмед II вакъфът става тимар, а по-късно, при Баязид II (1481–1512) получава отново статута на вакъф. Този вакъф е от типа „евлядлък“, т.е. унас-

ледява се от рода на основателя. Според регистъра от 1485/1486 г. вакъфът на Тимурхан Шейх е унаследен от неговите внуци Ахмед Деде, Хъзър Дервиш и техните братя. Пак според този регистър приходите на мезрата Елмалъ принадлежат на споменатия вакъф. За нея е прецизирано, че там живеят дервиши, от които по-голямата част са потомци на собственика на вакъфа, т.е. на Тимурхан Шейх [CDA/BOA, ТТ 20, с. 268]. Регистърът от 1530 г. информира, че вакъфът на Тимурхан Шейх се управлява от правнуците му Муса Деде, Абди Деде, син на Ахмед Деде и от други наследници [CDA/BOA, ТТ 370, с. 33]. Освен това се съобщава, че 24 ханета от потеклото на Тимурхан Шейх притежават брат, а 31 ханета са без брат. Също така 128 ханета и 20 неженени са извън управителите на вакъфа; 53 ханета и 34 неженени са определени като слуги и синове на слуги на вакъфа. Мезрата Елмалъ, която е владение на вакъфа, е мястото, където живеят дервишите [CDA/BOA, ТТ 370, с. 33]. В подробния регистър от 1572 г. се съдържа подобна информация за вакъфа на Тимурхан Шейх [TKGMA KK 562, с. 121 а].

Във всичките данъчни регистри, даващи информация за вакъфа на Тимурхан Шейх, се споменава и мезрата Елмалъ. Вероятно завието на Тимурхан Шейх е построено в границите на тази мезра и за това тя се описва като място за отсядане на дервишите. Ако си спомним надписа за „Тимурханлъ Елмалъ Баба“, намерен от Венедикова, и анализираме данните от османските регистри от XV и XVI век можем да заключим, че завието е построено върху мезрата Елмалъ и тюрбето, което се намира тук, принадлежи на Тимурхан Шейх. Вероятно с течение на времето завието на Тимурхан Шейх започва да се споменава под името на мезрата. Дори в друг вакъфски регистър, след описа на вакъфа на Тимурхан Шейх, се срещаме с израза „Yekûn-i icmâl-i efrâd-ı Elmalı Vaba“, т.е. „Общ съкратен брой на лицата при Елмалъ Баба“. Оттук можем да заключим, че Тимурхан Шейх и Елмалъ Баба са един и същ човек [ТТ 498, с. 596, 600]. Името на мезрата Елмалъ вероятно има връзка с юруците от общността Елмалъ (Elmalı Semaat). К. Венедикова, без да цитира извора си, пише, че старото име на село Мандаджълар (Биволяне) е Елмалъ Джемаат [Венедикова, К. 2017 а, с. 81]. Освен това знае се, че Къзъл Дели, преди да дойде в Румелия, посещава текето на Абдал Муса, което се намира в селището Елмалъ на вилаета Теке, Южна Мала Азия [Şahin, Н. 2009, s. 49].

В регистър от XIX век, който описва бекташийските текета, е записано, свидетелства, че под името Елмалъ Баба се крие Тимурхан Шейх. В този регистър завието е описано с израза „Завието Тимурхан с другото име Елмалу“ (Elmalu nam-ı diğêr Timurhan Zaviyesi), което потвърждава идентичността на двете лица [CDA/BOA, MAD 8248, с. 12]. Днес в завието на Елмалъ Баба се намира тюрбето на жена с име Фатма. В списъка на потеклото на Тимурхан Шейх се споменават Сел, Сунуллах и Дервиш Сейди, които са синове на Фатма. Предполагаме, че Фатма е дъщеря на Тимурхан Шейх [CDA/BOA, ТТ 20, с. 268].

В подробния регистър от 1568 г. фигурират синовете на Фатма и на други жени от потеклото на Тимурхан Шейх; даже понякога се срещат имената и на мъжете на тези жени. Сред женското потекло на Тимурхан Шейх можем да цитираме Акче Хатун, Ине Хатун, Айше Хатун, Хаджъ Хатун, Шах Хатун, Гюлшах Хатун, Султан Хатун, Нур Хатун, Турджихан Хатун, Мюслиме Хатун, Селимшах Хатун. Прави впечатление наличието на лица, които са споменати с името Елмалъ. Става въпрос за Мадан Елмалъ и Дьогенджи Елмалъ [CDA/BOA, ТТ 470, с. 615–620]. Може да се каже, че постепенно Елмалъ от име на мезра се превръща в име на дервиш. Предполагаме, че Тимурхан Шейх след смъртта си е бил погребан в тюрбето, което днес е известно, и едва тогава са започнали да го споменават като Елмалъ Баба. Фатма, дъщерята на Тимурхан Шейх, е погребана в друго, по-малко тюрбе.

Според османските данъчни регистри от XVI век броят на дервишите и лицата от потеклото на Елмалъ Баба варира от 36 до 579. През 1485/1486 г. броят им е 36, през 1519 г. – 144, а през 1568 г. – 579. В регистъра от 1568 г. са вписани общо 579 души, от които 40 се определят „извън потеклото на собственика на вакъфа“, което показва, че завета на Елмалъ Баба е отворено и за хора извън рода. В списъка с личните имена на наследниците на Елмалъ Баба има такива, принадлежащи към ислямската, алиано-бекташийската и Ехли-Бейтската традиция, но не липсват и имена, свързани със средноазиатската, тюркската традиция. От етимологическа гледна точка имената са от арабски, персийски и турски произход. Прави впечатление наличието на арабско-турски и персийско-турски съставни имена. Бащиното име Абдуллах, което по принцип се дава на новообръщенец в исляма, също се среща. Данните от регистровия материал от XVI век свидетелстват за многобройно население, регистрирано във вакъфа на Елмалъ Баба, с брой почти колкото на малък град. Вероятно представители на рода на Тимурхан Шейх има и в нахиетата на ливата Никболи, като Шумну (Шумен), Ески Джума (Търговище), Хезарград (Разград), Търнови (Велико Търново), Чернови (Червен). Впечатляващо в това отношение е едно изследване за несл-и Тимурхан в цитираните райони, което прави връзка с Тимурхан Шейх, т.е. с Елмалъ Баба (nesl-i Timurhan Şeyh, nesl-i Timurhan, nesl-i Timurhan Dede) [Demir, S. 2016, ss. 97–110].

3. Данни в османските регистри за завета на Хасан Баба

Хасан Баба е другият син на Ягмур Баба и брат на Карлъ Баба. Днес тюрбето на Хасан Баба се намира в село Бащино (Хасан Бабалар), област Кърджали [Venedikova, K. 2015, с. 62–85]. Няма сведения за Хасан Баба в регистрите от XV век. Три подробни дефтера от XVI век съдържат информация за Хасан Баба. Това са регистрите ТТ 50 (от 1515 г.), ТТ 385 (от 1541 г.) и ТТ 521 (от 1572 г.). Първите сведения за Хасан Баба се срещат във вакъфски регистър за ливата Чирмен от 1515 г. [CDA/BOA, ТТ 50]. Според него завета на Хасан Баба, син на Ягмур Баба, е построено в полите на Танръдаг, т.е. в

Източните Родопи, в празна, пустееща мезра, наречена Багдала, намираща се в близост до река Перперек и село Богаджъкль. Тъй като знаем, че днес тюрбето на Хасан Баба се намира в село Хасан Бабалар (Башино), то можем съвсем сигурно да отбележим, че това село се е оформило около бившата празна мезра, наречена Багдала. С други думи можем да предположим, че мезрата Багдала след основаването на завието на Хасан Баба се е превърнала в село Хасан Бабалар. Освен това от изясненията в регистъра от 1515 г. се разбира, че Хасан Баба е построил завието си на мезрата Багдала с разрешението на Малкочоглу Бали Бей [CDA/BOA, ТТ 50, с. 133; Barkan, Ö. L. 1942, s. 341].

За завието на Хасан Баба, сина на Ягмур Баба, дава сведения и друг подробен регистър, датиран от 1541 г. Това е регистърът ТТ 385, който представлява опис на ливата Чирмен. В него мезрата Багдала се споменава още с имената Акче Аланъ и Кара Ахад. Венедикова констатира, че днес Кара Ахад е всъщност Конево, докато Акче Аланъ би трябвало да е Бял кладенец. В същото време тя отбелязва, че близо до Конево има друго Акче Аланъ, което съвпада с Бяла поляна [Venedikova, K. 2015, ss. 62–85]. Смятам, че наистина Кара Ахад е Конево, докато Акче Аланъ е вероятно Бяла поляна. През 1541 г. шейх на завието е синът на Хасан Баба и внукът на Ягмур Баба, който се казва Неби Муин Деде. Той притежава султански берат, а завието е задължено да се грижи за минувачите гости. Всяка година в завието пристигали 200 овце и дервишите на завието били освободени от извънредните данъци, но имали правото да събират данъка за овцете и за брачното ложе [CDA/BOA, ТТ 385, с. 369]. Подобни сведения за завието на Хасан Баба, син на Ягмур Баба, се срещат и в регистъра ТТ 521 от 1572 г. [CDA/BOA, ТТ 521, с. 448]. Броят на дервишите в завието през 1519 г. е 6, през 1541 нараства на 29, а през 1572 г. спада на 17 души.

През 1515 г. завието на Хасан Баба, сина на Ягмур Баба, се управлява лично от него. Отново са записани имена, характерни за Ехли-Бейтската традиция; от тях могат да се споменат Мехмед, Хамза, Исмаил, Али и Хасан. В същото време привличат внимание имена като Балъм, Али и Хасан, които се появяват в съчетание с думата „кулу“, т.е. роб, слуга, вероятно със смисъл „роб“ или „слуга“ на Аллах [CDA/BOA, ТТ 50, с. 133]. През 1541 г. сред дервишите в завието на Хасан Баба фигурират петимата му синове, чиито имена са: Садуллах, Пир Али, Мехмед, Бедир и Тимур. Освен тях пет души произхождат от рода на Турхан. Това са Деде Бали, Али, Халил, Хасан, Ферхад. Ядъгяр и Али са от потеклото на Шахдаде, Хасан и Хюсеин са от рода на Вели, а Халил и Хасан – от рода Шахоглу. Личните имена на дервишите в по-голямата си част спадат към Ехли-Бейтската традиция [Uyar, G. 2008, s. 583–637]. Има интересни лични имена, които могат да се отнесат към турската именна традиция – Ядъгяр, Ине Ходжа, Курд, Инебеги, Дурмуш, Инеси, Балъм Кулу, Турхан, Бали. Дервиш, Хайдар, Шахдаде са типични за алиано-бекташийската именна традиция.

4. Данни в османските регистри за завиеото на Осман Баба

Както споменахме, Осман Баба и Отман Баба са две различни лица. Сведения за тях се намират в едни и същи регистри, като завиеатата им се вписват в продължение на 3-4 страници. Завиеото на Отман Баба е на юг от Хасково и дори на юг от Харманли, докато това на Осман Баба се намира в махалата Текке на село Тракиец. Близостта на селата Айдогмуш, Коджашлъ и Сарнъч пънаръ, близо до теккетото на Осман Баба, показва, че става въпрос за същото място, което се описва от османските регистри като завиеото на Осман Баба. Една от причините за смесването на двете духовни лица е, че от VII век насам името „Осман“ се приема за табу в шиитската вяра. Поради това представителите на бекташийската традиция предпочели името Отман пред Осман [Mikov, L. 2008, s. 40]. Друга причина за объркването е, че двете имена имат много близко произношение. Дори вероятно по тази причина писарят на османския регистър от 1530 г. е объркал Осман Баба и Отман Баба [CDA/BOA, TT 370, с. 341]. Евлия Челеби посещава на два пъти завиеото на Осман Баба, но внимателното четене на неговия разказ показва, че веднъж той посещава завиеото на Осман Баба, а втория път – това на Отман Баба [Kayarınar, A., Kayarınar, L. 2010, s. 110]. Венедикова споменава за два надписа, които се намират в тюрбето, в махала Теккетото на село Тракиец – единият принадлежал на Осман Баба, а другият – на Отман Баба [Венедикова, К. 2006, с. 93–96]. Смятаме, че надписът с името на Отман Баба е поставен по-късно, тъй като османските регистри описват две различни места. Трябва да се отбележи, че е невъзможно в един и същ регион да има две завиеота, принадлежащи на един и същ човек, които същевременно да се описват в един и същ регистър. Друго, което трябва да се отбележи е, че завиеото на Осман Баба фигурира в опис за бекташийски завиеота, докато там Отман Баба въобще не се споменава [MAD 8248, с. 12; Mikov, L. 2008, s. 40].

Османските регистри от XV век не споменават завиеото на Осман Баба. Регистрите от XVI век, които дават сведения за него, са TT 50 (от 1515 г.), TT 385 (1541 г.), TT 521 (от 1572 г.). Според регистъра от 1515 г. завиеото на Осман Баба се намира в нахията Хаскъой и лозето, градината и мелниците, които владее, са в селата Айдогмуш, Коджашлъ и Сарнъч пънаръ, които и днес съществуват. От термина „дефтер-и атик“ (Defter-i atik) се разбира, че завиеото е описано в по-раншен регистър. Тъй като сведението е доставено от регистъра от 1515 г., съставен по времето на Селим I (1512–1520), то би трябвало да става въпрос за по-стар регистър, вероятно от времето на Баязид II (1481–1512) [CDA/BOA, TT 50, с. 130]. Сведенията за завиеото на Осман Баба, които получаваме от по-късните регистри TT 385 и TT 521, не се различават много едни от други [CDA/BOA, TT 385, с. 365; CDA/BOA, TT 521, с. 444].

Споменатите три регистъра от XVI век предоставят различни данни относно броя на дервишите и личните им имена. Имената на дервишите, които

пребивават в завието на Осман Баба, са доста интересни. През 1515 г. всички имена на обитателите на завието са придружени с титлата Дервиш. Прави също впечатление, че името на бащите на 15 дервиши от общо 19 души, е Абдуллах. Общоприето е, че лица с бащино име Абдуллах, са новообърнати в исляма немюсюлмани. В същото време трябва да се отбележи, че името Абдуллах е към Ехли-Бейтската традиция [Uyar, G. 2008, ss. 583–637]. Единият от дервишите новообърщенци носи името Бекташ. Ако дервишите, чиито бащи носят името Абдуллах, са новообърнати в исляма немюсюлмани, то тогава те не може да бъдат братя, родени от една майка и един баща. При това положение тях не ги свързва кръвното братство, а духовното братство, присъщо за сектата Бабаи.

Според регистъра ТТ 385 от 1541 г. в завието на Осман Баба живеят общо 69 дервиши, от които 25 са с бащино име Абдуллах. Освен това един дервиш носи името Бекташ, докато на още четирима бащите им се казват Бекташ. Тези четиримата са братя, синове на Бекташ. През 1572 г. дервиши с бащино име Абдуллах са четирима на брой. Пак четирима са с бащино име Бекташ. Освен това има и други дервиши, които принадлежат на един и същ род. Те са посочени с термина „бирадер“, т.е. брат [CDA/BOA, ТТ 385, с. 365; CDA/BOA, ТТ 521, с. 444]. Голяма част от личните имена на дервишите в завието на Осман Баба са Али, Ахмед, Джафер, Хамза, Давуд, Хасан, Хюсеин, Ибрахим, Иса, Исмаил, Мехмед, Муса, Касъм, Сюлейман, Юсуф, Зейнел, имена, присъщи на Ехли-Бейтската традиция [Uyar, G. 2008, s. 583–637].

Освен това имена като Ахад, Айдън, Бали, Барак, Гюл, Хайдар, Канбер (Камбер), Календер, Назар, Дервиш, Шахкулу, Шахверди, Зюлфикар са типични за алиано-бекташийската традиция [Korkmaz, E. 2005, s. 722]. Гюндогмуш, Инехан, Инеси, Козлу, Курд, Тур, Турду, Туралъ са турски имена [Ergin, M. 2008, s. 185–198]. Името Малкоч напомня фамилията Малкоч, някои членове на която, в началото на османския период, изпълняват длъжността на санджак бей в ливата Чирмен [Gökbilgin, M. T. 1952, s. 22]. Съществуват данни за това, че завието на Осман Баба е било активно и през XVIII век. През 1726 се появява нужда от ремонт на завието, за което е направена съответната постъпка. Тридесет и четирима дервиши живеят в завието на Осман Баба през 1801 г. При закриването му през 1826 г., живеещите тук 17 дервиши били заточени в Бурса [Değerli, A., Küçükdağ, Y. 2017, s. 128].

Заклучение

Наименованието Танръдаг, което се среща в османските данъчни регистри, се отнася за Източните Родопи. На север тази област граничи с Хасково, на юг – с линията Димотика–Комотини, запад – с река Места, на изток – с река Марица. Включването на тези земи в границите на османската държава става по времето на Мурад I. В този регион се срещат първите теккета и завиета,

които трябва да се разглеждат като част от алиано-бекташийската традиция на Балканите. Между тези завета могат да се споменат тези на Къзъл Дели Султан, Отман Баба, Ягмур Баба, Ахад Баба, Елмалъ Баба, Хасан Баба и Осман Баба. Днес завето на Къзъл Дели Султан се намира в близост до село Рушенлер (Русса), спадащо към Димотика (Гърция). Завето на Ягмур Баба се намира в село Дъждовник (община Крумовград); това на Ахад Баба – в с. Постник (общ. Момчилград); на Елмалъ Баба в с. Биволяне (общ. Момчилград); на Хасан Баба – в с. Бащино (общ. Кърджали); на Осман Баба – в махала Текето, с. Тракиец (общ. Хасково). Заvietата на Осман Баба и Отман Баба се смесват и се смята, че става въпрос за един и същ човек. Мястото на завето на Отман Баба не може точно да се локализира. К. Венедикова твърди, че гробът на Отман Баба се намира между селата Конуш и Тракиец, така че може да се предположи, че и завето му някога е било там. Има и други предположения за локализацията на завето на Отман Баба и все пак все още категорично не може да се каже къде точно се намира то.

В настоящото изследване са представени общо седем завета, вписани в османските данъчни и вакъфски регистри. С изключение на това на Отман Баба, всички останали са достигнали до нас и играят важна роля за поддържане на алиано-бекташийската традиция в Източните Родопи. Сред тези завета някои, като тези на Къзъл Дели Султан и на Отман Баба, са по-известни, тъй като има написани велаётнамета за тях. От друга страна, потомците на Елмалъ Баба са толкова много, че едва ли не завето е с големината на малко градче. Ясно е, че завето на Елмалъ Баба поема ролята да оживи района и даже негови потомци се изселват към Северна България. В заvietата Къзъл Дели Султан, Отман Баба, Ягмур Баба, Ахад Баба, Елмалъ Баба, Хасан Баба традицията се унаследява по родствена линия, докато в завето на Осман Баба първоначално се наблюдава духовно братство, присъщо на сектата Бабаи, а превръщането му в бекташийска обител става вероятно по-късно.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Непубликувани архивни материали

1. Библиотека (Atatürk Kitaplığı)
МС О.89
2. Президентски държавни архиви (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (ex-Vaşbakanlık Osmanlı Arşivi))
MAD 8248
ТТ 20
ТТ 370
ТТ 385

ТТ 470

ТТ 498

ТТ 50

3. Архиви на Главна дирекция на архивите за кадастър в Анкара (Ankara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi)

КК 562

4. Библиотека на Центъра за ислямски изследвания (İSAM Kütüphanesi)

1310 tarihli Edirne Salnamesi.

Публикации

Венедикова, К. 2006 – Катерина Венедикова. Строителен надпис над вратата на тюрбето в с. Текето, Хасковско. – В: Известия на Регионалния исторически музей, Хасково. Т. 3 (2006) 86–93. [Katerina Venedikova. Stroitelnen nadpis nad vratata na tyurbeto v s. Teketo, Haskovsko. – V: Izvestia na Regionalnia istoricheski muzey, Haskovo. Т. 3 (2006) 86–93.]

Венедикова, К. 2009 – Катерина Венедикова. Байракът с надписи от Момчилградското село Постник–Теке. – В: Нумизматика, сфрагистика и епиграфика, 5 (2009) 377–410, XLI–XLIV tablo. [Katerina Venedikova. Bayrakat s nadpisi ot Momchilgradskoto selo Postnik–Teke. – V: Numizmatika, sfragistika i epigrafika, 5 (2009) 377–410, XLI–XLIV tablo.]

Венедикова, К. 2017 – Катерина Венедикова. За живота на един светец и един интересен надгробен паметник от 1478/1479 г. – В: Нумизматика, Сфрагистика и Епиграфика, 13 (2017) 317–361. [Katerina Venedikova. Za zhivota na edin svetets i edin interesen nadgroben pametnik ot 1478/1479 g. – V: Numizmatika, Sfragistika i Epigrafika, 13 (2017) 317–361.]

Венедикова, К. 2017а – Катерина Венедикова. Епиграфски паметници от османско време. София. [Katerina Venedikova. Epigrafski pametnitsi ot osmansko vreme. Sofia.]

Acaroğlu, M. T. 2006 – T. M. Acaroğlu. Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu. Ankara.

Aydın, A. 2015 – A. Aydın. Bulgaristan'da Yaşanan Alevilik-Bektaşilik Üzerine Gözlemler, Balkanlarda Alevilik-Bektaşilik. Ed. Mehmet Ersal. Çorlu, 2015, 294–347.

Bakırcı, N., Türkan, H. K. 2013 – N. Bakırcı, K. H. Türkan. Tekke ve Zaviyelerin Balkanlardaki Rolü ve Önemi. – In: Türk Dil, Edebiyat ve Halkbilim Araştırmaları Dergisi, Sayı 1 (2013) 145–160.

Barkan, Ö. L. 1942 – L. Ö. Barkan. Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler. – In: Vakıflar Dergisi, Sy. II (1942) 279–386.

Beldiceanu-Steinherr, I. 1999 – I. Beldiceanu-Steinherr. Osmanlı Tahrir Defterlerinde Seyyid Ali Sultan: Heterodoks İslam'ın Trakya'ya Yerleşmesi. – In: Sol Kol, Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380–1699). Ed. Elizabeth Zachariadou. Çev. Özden Arıkan, Ela Güntekin, Tülin Altınova. İstanbul, 1999, 50–72.

Bilgili, A. S., Tozlu, S. 2010 – S. A. Bilgili, S. Tozlu. Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kızıldeli (Seyyid Ali Sultan Zaviyesi-I) (1401–1852). Ed. Giyasettin Aytaş. Ankara, 2010.

Değerli, A., Küçükdağ, Y. 2017 – A. Değerli, Y. Küçükdağ. Vesaik-i Bektaşiyân'da Yer Almayan Rumeli'deki Bektaşî Yapıları (1400–1826). – In: Alevilik Araştırmaları Dergisi, Sayı 13 (2017) 105–135.

Değerli, A., Temel, E., Şahin, B. 2015 – A. Değerli, E. Temel, B. Şahin. Vesâik-i Bektaşiyân. Konya, 2015.

Demir, S. 2016 – Selçuk Demir. XVI. Yüzyılda Niğbolu Sancağında Nesli Timurhanlar. – In: Balkan Tarihi. Ed. Zafer Gölen & Abidin Temizer, c. 1 (2016) 97–110.

Ergin, M. 2008 – M. Ergin. Dede Korkut Kitabı-I. Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları, 2008.

Ersal, M. 2015 – M. Ersal. Balkanlar: Alevi mi Bektaşî mi? Ocak mı Sürek mi? – In: Balkanlarda Alevilik Bektaşilik. Ed. Mehmet Ersal. Çorlu, 2015, 236–263.

Ersal, M. 2016 – M. Ersal. Alevilik, Kavramlar ve Ocak Sistemi-Çubuk Havzası Örneği. Ankara, 2016.

Evliyâ Çelebi, 1999 [2003] – Evliyâ Çelebi. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini, haz. S. Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, 3. ve 8. Kitap. İstanbul, 1999.

Gökbilgin, M. T. 1952 – T. M. Gökbilgin. XV. Ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar. İstanbul, 1952.

Güzel, A. 1999 – A. Güzel. Abdal Musa Velayetnamesi. Ankara, 1999.

Kayapınar, A. 2010 – A. Kayapınar. Osmanlı Klasik Döneminde Trakya'da Yer ve Kişi Adlarında Bektaşî Geleneğinin İzleri. – In: Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri. Hacı Bektaş Veli. Güneşte Zerresinden, Deryada Katresinden, derl. Pınar Ecevitöğlü, Ali Murat İrat, Ayhan Yalçınkaya. Ankara, 2010, 143–163.

Kayapınar, A. 2015 – A. Kayapınar. Bulgaristan'da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması. – In: Yeni Türkiye Dergisi, Sayı 66 (Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı-1). Ankara, 2015, 619–635.

Kayapınar, A., Kayapınar, L. 2010 – A. Kayapınar, L. Kayapınar. Balkanlarda Karıştırılan İki Bektaşî Zaviyesi: XV–XVI. Yüzyılda Osman Baba ve Otman Baba Tekkeleri. – In: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı 55 (2010) 97–128.

Kayapınar, L. 2009 – L. Kayapınar. Malkoç Oğlu Bali Bey ve Bayezid Baba Asitanesi. – In: Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi, Sayı 1 (2009) 105–116.

Kılıç, F., Arslan, M., Bülbül, T. 2007 – F. Kılıç, M. Arslan, T. Bülbül. Otman Baba Velayetnamesi, Tenkitli Metin. Ankara, 2007.

Korkmaz, E. 2005 – E. Korkmaz. Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü. İstanbul, 2005.

Küçükdağ, Y., Değerli, A., Şahin, B. 2015 – Y. Küçükdağ, A. Değerli, B. Şahin. Vesâik-i Bektaşiyân'a Göre Osmanlı Devleti'nde Bektaşî Tekkeleri. Konya, 2015.

Mikov, L. 2008 – Lüboomir Mikov. Bulgaristan'da Alevi-Bektaşî Kültürü. Çev. Orlin Sabev (Orhan Salih). İstanbul, 2008.

Noyan, B. 1999 – B. Noyan. Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi, haz. Bedri Noyan. Ankara, 1999.

Öztürk, N. 2013 – N. Öztürk. Âşıkpaşazâde Tarihi [Osmanlı Tarihi (1285–1502)]. İstanbul, 2013.

Şahin, H. 2007 – H. Şahin. Otman Baba. – In: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 34. İstanbul, 2007, 6–8.

Şahin, H. 2009 – H. Şahin. Seyyid Ali Sultan. – In: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 37. İstanbul, 2009, 48–50.

Uyar, G. 2008 – G. Uyar. Ehl-i Beyt, İslam Tarihinde Ali-Fatıma Evladı. İstanbul, 2008.

Venedikova, K. 2015 – Katerina Venedikova. Baştino (Hasan Babalar) Köyü ve Yöresiyle İlgili Kaynaklar. – In: Balkanlarda Alevilik Bektaşilik. Ed. Mehmet Ersal. Çorlu, 2015, 62–86.

Viquesnel, A. 1868 – A. Viquesnel. Voyage dans la Turquie d'Europe. Description physique et géologique de la Thrace, c. 2. Paris, 1868.

Yurtoğlu, G. 2016 – G. Yurtoğlu. Otman Baba'nın Tarikatına Dair. – In: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 80 (2016) 137–150.

ПРИЛОЖЕНИЕ

